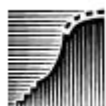

De ontwikkelingen gewaardeerd

Agendavorming voor de sector akkerbouw

Jan van Esch
Gezina Atzema
Frits Schroën
Pim Bruins

landbouw, natuurbeheer
en visserij

© 2002 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Rapport EC-LNV nr. 2002/146
Ede/Wageningen

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2002/146 en het aantal exemplaren.

Oplage 60 exemplaren

Samenstelling Jan van Esch, Gezina Atzema, Frits Schroën, Pim Bruins

Druk Ministerie van LNV, directie IFA/Bedrijfsuitgeverij

Productie Expertisecentrum LNV
Bedrijfsvoering/Vormgeving en Presentatie
Bezoekadres : Galvanistraat 7
Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede
Telefoon : 0318 671400
Fax : 0318 624737
E-mail : Balie@eclnv.agro.nl

Voorwoord

De akkerbouw bevindt zich in een transitieproces. Men moet zich aanpassen aan de eisen van de internationale markt die vraaggestuurd werkt, aan de zorgen en eisen van de consumenten en aan maatschappelijke eisen omtrent duurzaamheid, landschap, natuur, cultuurhistorie en arbeid die tot uiting komt in overheidsregelgeving. In dit transitieproces is het belangrijk om te kunnen toetsen of de waarden die de samenleving toekent aan de akkerbouw hierbij in het gedrang komen of juist ondersteund worden.

In een gezamenlijk project van de directie Landbouw en het Expertisecentrum LNV is geprobeerd een eerste confrontatie aan te gaan tussen de waarden die zij toekennen aan de akkerbouw en de ontwikkelingen die zij verwachten.

Deze rapportage is een discussienota die als basis heeft gediend voor een verdiepingsdag van de directie Landbouw.

De bedrijven COSUN en Rabobank willen we bedanken voor hun hulp in de vorm van respectievelijk een interview en het beschikbaar stellen van rapporten.

Drs. R.P. van Brouwershaven
Directeur Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

1	Inleiding, doel	7
2	Maatschappelijke waarden van akkerbouw in Nederland	9
2.1	Inleiding	9
2.2	Conclusie	11
3	Ontwikkelingen in de akkerbouw	13
4	De confrontatie tussen waarden en ontwikkelingen	17
5	Workshop akkerbouw	21
6	Bijlagen met literatuursamenvattingen	27
6.1	Bloeiende Akkers	27
6.2	De Nederlandse akkerbouwkolom: het geheel is meer dan de som der delen	29
6.3	Toekomst Landbouwbeleid	31
6.4	LEI berichten	32
6.5	Agenda voor de Veenkoloniën	34
6.6	Structuurschema Groene ruimte 2	35
6.7	Groene lijnen naar de toekomst: een verkenning van de veranderende beleidsomgeving in het landelijk gebied	36
6.8	Op groene gronden Toekomstvisie 2030: duurzame landbouw in harmonie met de natuur	37
6.9	Hoe bouwt de boer voort?	39
6.10	Verslag gesprek COSUN	40
6.11	Verslag gesprek Rabobank	42

1 Inleiding, doel

Achtergrond

De Nederlandse Landbouw gaat grote veranderingen tegemoet. Voor de veehouderij is deze noodzakelijk geachte transitie al uitvoerig beschreven (o.a. door de commissie Wijfels) en zijn er ook de eerste stappen gezet. Voor de plantaardige sectoren is dit per sector en voor de sectoren samen nog maar beperkt gedaan.

Akkerbouw gebruikt, als een van de plantaardige sectoren, het grootste areaal grond (ca. 800.000 ha). De samenleving heeft de akkerbouw als eerste op het netvlies omdat ze een grootgebruiker is van de cultuurgrond in Nederland. De akkerbouw bevindt zich net als de andere land- en tuinbouw sectoren in een transitieproces. Men moet zich in de eerste plaats aanpassen aan de productgebonden eisen van de internationale vraagmarkt en aan de eisen en zorgen van de consumenten die daar leven. Er is tegelijkertijd druk op de sector om aandacht te hebben voor de maatschappelijke eisen ten aanzien van bijvoorbeeld duurzaamheid, landschappen, natuur, cultuurhistorie en arbeid. In de nabije toekomst zal het gemeenschappelijk landbouwbeleid aangepast worden in verband met liberalisering en uitbreiding EU¹. In de strategische agenda voor de ethiek in het agro-foodcomplex² wordt een lans gebroken voor het onderzoeken en debatteren over normatieve uitgangspunten, speciaal in zo'n transitieproces.

Vandaar dat er binnen de directie Landbouw van het ministerie van LNV behoefte is de toekomstige ontwikkelingen in de akkerbouw in kaart proberen te brengen en deze te toetsen aan wat de samenleving waardeert (positief en negatief) aan de akkerbouw.

Doel

Het rapport is een verkenning waarin een kader geschetst wordt, waarbij ontwikkelingen binnen de landbouw getoetst kunnen worden. Dit geeft de mogelijkheid binnen LNV maar ook daarbuiten actiever te sturen in de ontwikkelingsrichtingen van de akkerbouw. Het rapport is een discussiedocument voor de 'have a break'-dag van de directie Landbouw over de ontwikkelingen in de akkerbouw. Op deze dag zal een vertaling gemaakt worden naar de effecten voor de regio's.

Werkwijze

De maatschappelijke waarden zijn een resultaat van de discussie op 15 januari 2002 met Frits Vink, Jan van de Wijnboom, Mineke de Lange, Teus van Ingen, Jan van Esch, Pim Bruins, Frits Schroën en Gezina Atzema.

Het EC-LNV heeft een overzicht gemaakt van de in de literatuur aangegeven ontwikkelingen voor de akkerbouw.

Deze ontwikkelingen zijn tenslotte geplaatst langs de waarden die we, mede vanuit de maatschappij, aan de akkerbouw toekennen. In de bijlage zijn samenvattingen opgenomen van de rapporten die ten grondslag liggen aan de inschatting over de ontwikkelingen in de akkerbouw.

¹ Boeren bij vrijhandel, Directie I&H.

² Strategische agenda voor de ethiek in het agrofoodcomplex. Vervolnnota op Voedsel en Groen KAB/BSB en DWK.

2 Maatschappelijke waarden van akkerbouw in Nederland

2.1 Inleiding

In een brainstormsessie heeft de werkgroep geprobeerd om de waarden die we toekennen aan de akkerbouw onder woorden te brengen. We zijn hierbij niet uitgegaan van publicaties en rapporten maar we hebben meer gevoelsmatig proberen aan te geven wat de akkerbouw als waarden heeft. Wij zijn dus als het ware de tolk van de maatschappij geweest. Dit heeft geresulteerd in de volgende punten:

Landschap

- Mensen willen, zo blijkt uit onderzoek, een herkenbaar landschap. Het betreft een conservatieve benadering, geen veranderingen gewenst.
- Cultuurhistorische betekenis van landschap.
- Voorkeur voor een gevarieerd landschap. Het platteland in Nederland moet er niet overal hetzelfde uitzien. Wens om de identiteit van het landschap tot uiting te brengen.
- Het zien van landbouwkundige activiteiten draagt ook bij aan de identiteit van het landschap.
- Specifieke natuurwaarden (akkerkruiden, akkervogels, veldmuizen etc.).
- Overgang van seizoenen komt nergens zo duidelijk in het landschap naar voren als in de akkerbouw.
- Groot verschil in twee typen landschappen (grove benadering): aan de ene kant de akkerbouw in de kleigebieden in Zeeland, IJsselmeerpolders, Noord Nederland en aan de andere kant de akkerbouw in de zandgebieden. De akkerbouw in de Veenkoloniën heeft in grote lijnen dezelfde kenmerken als de akkerbouw in de kleigebieden.
- Het akkerlandschap op de kleigebieden:
 - kenmerk van dit landschap is de uitgestrektheid, het weidse uitzicht, rust, donkerte;
 - grootschalig landschap;
 - gevoel van ongereptheid, gevoel dat nog niet alles is dichtgetimmerd.
- Het akkerland op de zandgebieden:
 - kleinschalig landschap;
 - gaat vaak om specifieke combinatie van grasland en bouwland;
 - rust, donkerte.

Kanttekeningen

- Druk op de ruimte is groot.
- Teelt van hoge gewassen als maïs (zandgebieden) en hennep (Veenkoloniën) kan de kwaliteit van het landschap negatief beïnvloeden.

Imago

- Hoe groter iets is, hoe slechter het blijkbaar scoort. Geldt in ieder geval voor de (intensieve) veehouderij. Maar in hoeverre geldt dit voor akkerbouw? Bijvoorbeeld massale teelt van aardappelen in Veenkoloniën? Structureel subsidie krijgen is slecht. Ecologische duurzaamheid is belangrijk.

- Bij landbouw (incl. akkerbouw) gaat het om de productie van de eerste levensbehoefte. Uit een recente enquête blijkt dat mensen gehecht zijn aan het idee dat voedsel in Nederland wordt geproduceerd. Geeft vertrouwen t.a.v. veiligheid en is minder anoniem.
- Televisieprogramma's over landbouw hebben vaak 3 uitgangspunten: varkensstallen, koeien in de wei en akkerbouw.
- Gevoel van hardwerkende mensen, die van 's morgens vroeg tot 's avonds laat bezig zijn. Positieve waardering voor zelfstandigen die zich richten op de fysieke productie.
- Kaas, bloembollen en pootaardappelen -> iets waar Nederland trots op is.
- Voor de voedselproductie uit plantaardige producten worden geen dieren gedood. Wat wel het geval is bij de veehouderij.

Economische betekenis

- De economische betekenis is groot, wanneer de verwerking wordt meegenomen. Om de verwerking van aardappelen en suikerbieten in Nederland te behouden is het belangrijk dat er aardappelen en suikerbieten in Nederland geproduceerd blijven worden;
- De economische betekenis wordt vaak onderschat. Heeft ook te maken met imago van "subsidiesector". Er gaat dan wel subsidie heen, maar er wordt uiteindelijk toch gewoon geld verdiend.
- Duidelijke relatie tussen primaire akkerbouw en mechanisatie- en constructiebedrijven, werktuigencoöperaties etc. De economische belangen van die bedrijfstakken hangen direct samen met de primaire akkerbouw.
- Reststromen van humane voedingsmiddelenindustrie die zijn grondstoffen gedeeltelijk betreft uit de akkerbouw kunnen rendabel worden afgezet in de veehouderij of in de veevoederindustrie.

Voedselproductie

- Vertrouwen in het Nederlandse product. Minder anoniem.
- Beschikbaarheid van voedsel is belangrijk.

Waarde van primaire akkerbouw voor andere sectoren

- Ruime vruchtwisseling voor reizende bollenkraam.
- Afzetmogelijkheden van mest uit de veehouderij. Draagt zodoende bij aan het sluiten van kringlopen.
- Uitwisseling met grondgebonden veehouderij bij de teelt van pootaardappelen is wederzijds profijtelijk.

Arbeid

- Werken in deeltijd is makkelijker dan in andere landbouwsectoren? In ieder geval is er geen dagelijkse aanwezigheid nodig en kunnen werkzaamheden worden uitbesteed aan loonwerkers.
- Door deeltijdwerk staan akkerbouwers beter in de maatschappij.
- Arbeid in akkerbouw heeft positief imago. Geen problemen om aan voldoende arbeidskrachten te komen. Tijdens de oogst zijn er arbeidspieken, maar veel mensen nemen graag vrij om dan te helpen in de akkerbouw zolang het werk zittend gedaan kan worden! Veel scholieren doen in de akkerbouw hun eerste werkervaring op.

Beheer van strategische voorraden

- Lucht, water (zoetwaterinfiltratie), ruimte.

Hernieuwbare grondstoffen

- Uit akkerbouwgewassen kunnen goed afbreekbare producten als bouwplaten, verpakkingsmateriaal etc. worden gemaakt.

2.2 Conclusie

De waarden die genoemd zijn, zijn niet allemaal even zwaar. Uit deze lijst nemen we de volgende belangrijkste waarden mee naar het vervolg van deze verkenning.

- A. Behoud ruimte in grootschalig landschap, overgangen van de seizoenen, cultuurhistorie en identiteit.
- B. Behoud cultuurhistorie in kleinschalig landschap, variatie, overgang seizoenen.
- C. Imago plantaardige producten.
- D. Economische betekenis sectoren (horizontaal) en ketens (verticaal).
- E. Economische betekenis primaire bedrijven.
- F. Werkgelegenheid totale keten op platteland.
- G. Overige waarden:
Voedselproductie, waarde voor andere sectoren, beheer strategische voorraden en hernieuwbare grondstoffen, natuurwaarden akkerbouw.

De waarden zijn niet voor elk gebied even belangrijk. In het volgende hoofdstuk zullen deze waarden algemeen getoetst worden. In de discussiebijeenkomst waar dit rapport een aftrap voor geeft zal nader ingegaan worden op de invulling naar regio's.

3 Ontwikkelingen in de akkerbouw

In dit hoofdstuk wordt in tabelvorm de ontwikkelingen weergegeven die volgens de literatuur op de landbouw in zijn algemeenheid en de akkerbouw in het bijzonder afkomen. Ook het geschetste beeld in de rapporten wordt hierin weergegeven. De samenvattingen waarop deze tabellen zijn gebaseerd staan in de bijlagen.

Overzicht met de geschetste beelden over de akkerbouw

Rapport	Organisatie	Geschetste beeld akkerbouw
Bloeiende akkers	LTO	Ondernemers moeten zich realiseren dat de samenleving van hen verwacht dat ze schoon en duurzaam produceren en een veilig product leveren. De beleidskeuzes die daarnaast worden gemaakt, worden mede beïnvloed door de liberalisering van de wereldeconomie en de toekomstige toetreding van Midden- en Oost-Europese landen.
De Nederlandse akkerbouwkolom	Rabobank	De verwerkende industrie in de akkerbouwkolom genereert een toegevoegde waarde die beduidend hoger ligt dan andere verwerkende industrieën binnen de land- en tuinbouw. De verwerkende industrie is ook veel omvangrijker dan de primaire sector doet vermoeden. Nederland heeft een aantal belangrijke positieve vestigingsfactoren voor verwerkende ind.
Toekomst landbouwbeleid	Directie Internationale zaken	Vooraf gericht op toekomst, geen beelden huidige landbouw.
Lei-berichten	LEI	Rentabiliteit akkerbouw onder druk, sterk wisselende inkomens, groeiende bedrijfsomvang, terugloop aantal bedrijven, strengere maatschappelijke eisen. Enig herstel akkerbouw 2001-2002 door hogere prijzen aardappelen.
Agenda voor de veenkoloniën	Stuurgroep n.a.v. commissie Hoekstra	Geen beeld maar vooral schetsen van toekomstrichtingen en ambities.
Structuurschema groene ruimte 2	Kabinet	Akkerbouw en melkveehouderij als grootste grondgebruikers zijn van belang voor de kwaliteit van het landelijk gebied. Agrarische ondernemers zijn verantwoordelijk voor het instandhouden en beheren van de kwaliteit van het landelijk gebied. Hiervoor is wel een economisch perspectief nodig.

Groene lijnen naar de toekomst: een verkenning van de veranderende beleidsomgeving in het landelijk gebied	LNV	Duurzame grondgebonden landbouw hoort bij het landelijk gebied. Fundamentele omslag in Europees beleid naar kwaliteit, ondernemerschap en verbreding naar landelijk gebied.
Op goede gronden	Stichting Natuur en Milieu	Geen beeld, veel beleidsaanbevelingen
Hoe bouwt de boer voort?	LEI i.o.v. RABO-Bank	Belangrijkste effecten voor de akkerbouw komen (behalve dan van de EU) van de grondmarkt en de ontwikkelingen in de veehouderij. Ook aspecten als ketensamenwerking, eisen aan productiewijze, eisen aan ondernemerschap, ruimtelijke ordening, fiscaal beleid en arbeidsmarkt.
Gesprek met COSUN	COSUN	Belangrijkste bedreiging voor de bietenteelt is toch vooral liberalisering en afschaffen quota. Concurrentiekracht binnen Europa is er wel. Concurrenieren met o.a. Brazilië is moeilijk.

Overzicht met de geschetste ontwikkelingen in de akkerbouw

Rapport	Organisatie	Geschetste ontwikkelingen
Bloeiende akkers	LTO	De trend van schaalvergroting en intensivering zal in hetzelfde tempo doorgaan. Verwacht wordt dat de diversiteit toeneemt in zowel schaalgrootte als in andere activiteiten zoals bepaalde marktsegmenten, biologische productie, tweede tak, agrotourisme, huisverkoop, natuur- en landschapsbeheer enz.
De Nederlandse akkerbouw-Kolom	Rabobank	Geeft vooral beschrijving en geen toekomstverwachting. Zegt wel dat akkerbouw geen groeisector is. Milieu en schaarste aan ruimte voeren druk op. Veel toegevoegde waarde in ketens niet op het primaire bedrijf.
Toekomst landbouw-Beleid	Directie Internationale zaken	De liberalisatie van de wereldhandel en de uitbreiding van de EU zal flinke gevolgen hebben voor de toekomst van de akkerbouw. Vooral suiker en in mindere mate granen zullen hier door getroffen worden. De grote van het effect hangt sterk af van de voorwaarden waaronder zowel liberalisering als uitbreiding gestalte krijgen. Liberalisering en uitbreiding kan ook kansen op leveren voor de 'vrije' gewassen en voor productie van diervoeders.
Lei-berichten	LEI	Geeft geen toekomstverwachtingen.
Agenda voor de veenkoloniën	Stuurgroep n.a.v. commissie Hoekstra	Duurzaam toekomstperspectief voor de landbouw. Minder afhankelijk van Europese ondersteuning voor zetmeelaardappelen. Landbouw gericht op kwaliteitsproducten i.p.v. bulk. Uitbreiding glastuinbouw en melkveehouderij. Verbreding buiten de landbouw. Stimulering biologische landbouw en agrificatie.

Structuur-schema groene ruimte 2	Kabinet	Prijs- en marktondersteuning wordt verder afgebouwd. Prijzen zullen dalen en prijsfluctuatie zal toenemen. De invloed van de maatschappij op de akkerbouw neemt toe. Landelijk gebied wordt publiek domein. Akkerbouw is drager van het landschap en tegelijk veroorzaker van achteruitgang en vervlakking. Vernatting en extensivering nemen toe.
Groene lijnen naar de toekomst: een verkenning van de veranderende beleidsomgeving in het landelijk gebied	LNV	Meer aandacht voor landschap. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is de norm. Introductie van nieuwe economische dragers. Via cross compliance, modulatie en het plattelandontwikkelingsprogramma mogelijkheden om via Europees beleid het landelijk gebied ondersteunen. Duurzame ontwikkeling via: economische concurrentiekracht, ecologische duurzaamheid, sociale cohesie en culturele identiteit.
Op goede gronden	Stichting Natuur en Milieu	Met heffingen/premies moeten duurzaam geproduceerde producten goedkoper worden. Grondgebonden bedrijven krijgen subsidies voor het behouden en verfraaien van het landschap. Productiebeperking in de landbouw. In 2030 de helft van het areaal biologisch. Landbouwareaal krimpt 25 %.
Hoe bouwt de boer voort?	LEI i.o.v. RABO-Bank	Landelijk areaal akkerbouw neemt af met 25 %. Aantal bedrijven met een derde tot de helft. Ruwvoedergewassen nemen meer ruimte in beslag. Inkomsten uit de akkerbouw blijven onder druk staan. Akkerbouwers kiezen voor schaalvergroting en inkomsten van buiten het bedrijf. Weinig kansen voor tuinbouw en biologische landbouw.
Gesprek met COSUN	COSUN	Akkerbouwers zullen vooral schaalvergroting kiezen om te overleven. Ook zullen ze kiezen voor een 'vierde gewas'. Dit kan echt een gewas zijn zoals cichorei, maar ook een camping of baan buiten de landbouw.

Op basis van de rapporten komen de volgende ontwikkelingen in de akkerbouw naar voren:

'Autonome' ontwikkelingen (tijdsperiode van 10-15 jaar)

1. Sterke daling areaal akkerbouwgewassen met mogelijk 30 %.
2. Daling aantal akkerbouwbedrijven met mogelijk 50 %.

Sturingsinstrumenten

3. Certificering voor alle akkerbouwers: Gecertificeerde bedrijfsvoering met aandacht voor milieu, landschap en maatschappij.

Strategieën voor innovatie en aanpassing

4. Schaalvergroting.
5. Intensivering met tuinbouwgewassen, of door intensievere akkerbouwgewassen.
6. Deeltijdbedrijven evt. met extensivering: teelt van traditionele akkerbouwgewassen met inschakeling van meer loonwerk of deels via verhuur van land.
7. Verbrede landbouw: huisverkoop, andere activiteiten met natuur, recreatie en zorg.
8. Omschakeling naar biologische bedrijfsvoering.
9. Combinatie met veehouderij: teelt van voedergewassen zoals granen in ruil voor mest. Pluimveehouderij op akkerbouwbedrijf. Meer voedergewassen zoals maïs, gras, luzerne in het bouwplan.

4 De confrontatie tussen waarden en ontwikkelingen

De waarden zoals die in de conclusie van hoofdstuk 2 benoemd zijn, worden in dit hoofdstuk getoetst aan de ontwikkelingen in de akkerbouw. Deze ontwikkelingen komen uit de conclusie van hoofdstuk 3.

Tabel 1 'Autonome' ontwikkelingen in de akkerbouw t.o.v. waarden

	1. Afname areaal akkerbouwgewassen met 30 %.	2. Daling aantal akkerbouwbedrijven met 50 %.
A. Grootschalig landschap	+/- Afhankelijk van wat er in de plaats komt.	Regionaal knelpunt, wat doe je met een overmaat aan leegstaande bedrijfsgebouwen.
B. Kleinschalig landschap	Onopvallende invulling door tuinbouw, veehouderij, natuur etc.	Veel alternatieven voor boerderijen, risico van verrommeling.
C. Imago	+/- Wat valt af, wat komt er voor in de plaats? Alternatieven die gebiedsvreemd zijn als positief of als negatief beschouwen.	Valt de slechtste 50 % af? (Uitgaande van duurzaamheid of uit oogpunt van cultuurhistorie).
D. Economische betekenis sector	Misschien minder erg dan gevreesd. Efficiëntere bedrijfsvoering; grotere hoeveelheden per bedrijf, minder logistieke bewegingen.	Positief?
E. Economische betekenis primaire bedrijven	Niet elk bedrijf neemt 30 % af, sterk bedrijfsafhankelijk.	Positief?
F. Werkgelegenheid totale keten op platteland.	Kan regionaal grote effecten hebben.	Meer vreemde arbeid? Stoppers kans op werk in loonbedrijven? Meer inzet tijdelijke arbeid?
G. Overige waarden Voedselproductie Waarde voor andere sectoren Beheer strategische voorraden Hernieuwbare grondstoffen	Geeft ruimte voor veehouderij. Afzet mogelijkheden mest minder. Minder beschikbaarheid van restproducten voor veehouderij.	Geen interactie

Discussiepunten tabel 1:

- A1: Effect afname areaal op grootschalig landschap. Cultuurhistorische aspecten komen in het geding. Wat komt er in de plaats. In grootschalige landbouwgebieden waarschijnlijk vooral gras en voedergewassen (melkveebedrijven). Risico van verstening door bouw stallen en voeropslagen.
- A2: Voorbeeld Veenkoloniën: veronderstel 1000 bedrijfsgebouwen komen leeg te staan. Wat zijn de alternatieve bestemmingen? Risico van verpaupering.
- B1: In kleinschalig landschap met nu al grote verscheidenheid aan sectoren valt verschuiving mogelijk minder op. Verschuiving naar recreatie en natuur, melkveebedrijven, tuinbouw vaak positief.

- B2: Meer kansen voor alternatief gebruik boerderijen. Veel forensen, kleine bedrijfjes, hobby-boeren. Risico van verrommeling.
- C1: Als de afname zit in de 'subsidie-landbouw', of gewassen met een negatief imago (maïs ?) kan dit positief uitpakken voor het imago van de landbouw. Als er in de plaats een saaier of rommeliger landschap komt kan het negatief uitpakken.
- C2: Welke akkerbouwers vallen af? Vallen de 'slechtste' (geen certificaat, weinig duurzaam, rommelige bedrijven) akkerbouwers af, kan het zeer positief zijn. Vallen vooral de jongere, vernieuwende akkerbouwers af is het zeer negatief. In de praktijk zullen vooral de bedrijven met het meeste eigen vermogen de langste adem hebben.
- D1: Gewassen met laag saldo vallen het eerst af (zover dat binnen vruchtwisseling kan). Gedeelte van de afname komt door productiviteitsstijging per ha. Omzet daalt dus veel minder als de afname in ha van 30 %. Vooral voor pootaardappelen, mogelijk bij suiker en consumptie aardappelen effect kleiner. Dit zijn ook de sectoren met een groot agro-complex er om heen.
- D2: Opbrengsten hoeven over minder mensen verdeeld te worden, concurrentiepositie verbetert. Wel minder kritische massa voor coöperaties, studieclubs, voorlichting, onderzoek etc.
- F1: Zie commotie over banen bij Avebe, discussie over Veenkoloniën. Behouden van werkgelegenheid is kritisch. Echter als gronden gebruikt worden voor tuinbouw, melkveehouderij, kan het ook werkgelegenheid opleveren.
- F2: Direct effect van het wegvallen van de banen van deze 50 %. Kan echter ook andere arbeid opleveren. Grotere bedrijven hebben soms meer vreemde arbeid nodig (adviseurs, mechanisatie, afzet). Alternatieven kunnen ook arbeid opleveren.
- G1: Rabobank noemt de interactie tussen veehouderij en akkerbouw via o.a. het gebruik van restproducten erg kritisch. Verschuivingen in akkerbouw hebben in hun visie flinke gevolgen voor veehouderij..

Tabel 2 Sturingsinstrumenten

	3. Certificering voor alle akkerbouwers
A. Grootschalig landschap	Weinig afspraken over landschap in certificering.
B. Kleinschalig landschap	Zie A3.
C. Imago	Zeer positief.
D. Economische betekenis sector	Lange termijn gunstig.
E. Economische betekenis primaire bedrijven	Zie F3.
F. Werkgelegenheid totale keten op platteland.	Levert arbeid op voor certificering, advies.
G. Overige waarden Voedselproductie Waarde voor andere sectoren Beheer strategische voorraden Hernieuwbare grondstoffen	Gunstig voor meerwaarde in keten. Schoner water, lucht, grondwater etc.

Discussiepunten tabel 2

- A3: Mogelijke positieve interactie bij akkerranden-beheer. Voorkoming emissie naar oppervlaktewater en ondersteunen het landschap.
- D3: Certificering zou op termijn moeten leiden tot meer vertrouwen van consument en burgers. Hierdoor betere (en behoud van) markttoegang of zelfs betere prijzen. Korte termijn kan het een verslechtering zijn van de concurrentiepositie, moet gezien worden als een diepte-investering.

Tabel 3 Strategieën die akkerbouwers kunnen kiezen t.o.v. waarden

	4. Schaalvergroting	5. Intensivering	6. Deeltijd-bedrijven	7. Verbrede landbouwcreatie, agr. natuur en zorg	8. Biologische bedrijven	9. Combinatie met veehouderij
A. Grootschalig landschap	Positief: kan versterken. Eentoniger.	Negatief.	Neutraal: tijdelijke conservering	Negatief?: camping?	Neutraal: typische bebouwing	Negatief: verstening gebied.
B. Kleinschalig landschap	Sterk negatief.	Minder erg als bij A5.	Neutraal: zie A6.	Positief: geeft kansen.	Neutraal.	Positief: kansen.
C. Imago	Negatief/positief.	Positief.	Neutraal.	Positief.	Positief.	Positief/Negatief.
D. Economische betekenis sector	Positief.	Positief.	Negatief.	Neutraal: erg beperkt	Positief: afh. Afzetmogelijkheden.	Positief: beperkt transportwinst.
E. Economische betekenis primaire bedrijven	Positief.	Positief.	Neutraal: tijdelijke oplossing.	Neutraal: beperkte mogelijkheden.	Positief: meerwaarde	Positief: biedt kansen.
F. Werkgelegenheid totale keten op platteland.	Negatief/positief.	Positief.	Negatief.	Positief: maar beperkt.	Positief.	Positief, bijv. kippen.
G. Overige waarden voedselproductie Waarde voor andere sectoren Beheer strategische voorraden Hernieuwbare grondstoffen	Positief: minder emissie. Technisch beter? Aantrekkelijk voor andere sectoren.	Positief: biedt ruimte aan o.a. Bollenteelt.	Neutraal.	Neutraal.	Positief: Voedselproductie. Mogelijk minder emissie.	Positief.

Discussiepunten tabel 3

- A7: Mini-camping tussen oude erfbeplanting weinig verstoring mits licht verscholen. Bijv. in Zeeland langs de kust, kan ook erg verstoren.
- A9: Vaak 'oude' aardappelschuren niet afgebroken en extra ligboxenstal of pluimveebedrijf erbij. Voeropslag. Kan gedeeltelijk voorkomen worden door meer aandacht te besteden aan inpassing in het landschap en erfbeplanting
- B 4: Kan vele cultuurhistorische details verloren laten gaan.
- B7: Gebied beter geschikt voor verbreding. Kansen voor natuurbeheer, etc.
- B9: Is al veehouderij in de buurt, makkelijker combinaties te maken zonder het bijbouwen van stallen.
- C4 Aaibaarheid neemt af. Professionaliteit neemt toe. Grote oppervlakten bevordert eentonigheid stuit op bezwaren.
- C5: Als niet gepaard gaat met meer emissie, stankoverlast, dan gunstig. Meer afwisseling
- C6; Kan positief zijn; de plek waar de deeltijd-akkerbouwer gaat werken krijgt meer contact met akkerbouw (bijv. als leraar). Omgekeerd is het ook voor de akkerbouwer gunstig (staat meer in de maatschappij). Nadeel kan zijn dat deeltijd ten koste gaat van professionaliteit akkerbouw.
- c9 Negatieve interactie waarom?. Mogelijk bijv. kippen op akkerbouwbedrijf. Wel positief de kringloop gedachte, granen naar veehouderij, mest naar akkerbouw. Scheelt in ieder geval aan transport. Lijkt op 'ouderwets' gemengd bedrijf.
- E5: Kan betekenen dat het geen akkerbouwbedrijf meer is, uit dat oogpunt negatief voor akkerbouw.

- F4; Extra mechanisatie negatief. Maar voor advisering en dienstverlening positief. Extra mensen nodig bij nieuwe afzetmarkten.
- F8: Veel werk in mechanische onkruidbestrijding. Mogelijk in hele keten iets meer werk.
- G4: Bij schaalvergroting meer kans voor hernieuwbare grondstoffen.
- G9: Meerwaarde veehouderij benutten. Betere aanwending mest, minder emissie? Minder transport.

5 Workshop akkerbouw

Doel van de workshop

Als vervolg op de analyse in de eerste hoofdstukken is er door de directie Landbouw een workshop gehouden met medewerking van de regiodirecties en het EC-LNV. De confrontatie van de waarden met de ontwikkelingen in de akkerbouw vormt de aanleiding om een 'have a break' sessie te houden over de beelden en verwachtingen in de gebieden.

Het doel is te komen tot "welke positieve doelen heeft de overheid voor de akkerbouw in Nederland en welke instrumenten kunnen dan worden ingezet", speciaal gezien vanuit de gebieden.

Reactie op analyse

Naar aanleiding van de toelichting over de ontwikkelingen wordt nog aandacht gevraagd voor hernieuwbare grondstoffen en het gewasbeschermingsbeleid wat van belang is voor de akkerbouw. Andere ontwikkelingen die van invloed zijn op de akkerbouw zijn: mineralenbeleid, de concurrentiekracht en de grote export, grondpolitiek, de opvolging en de solvabiliteit, uitbreiding van de EU, ontwikkeling van kennis en innovatie, ketenontwikkelingen.

Een moeilijk punt blijft welke ontwikkelingen autonoom plaats vinden en welke ontwikkelingen het gevolg zijn van het overheidsbeleid

De ontwikkelingen in een gebied is het gevolg van een integrale ontwikkeling wat niet specifiek vanuit de verschillende sector(en) alleen is te realiseren.

De regiodirecties presenteren ieder één gebied en schetsen de ontwikkelingen die hierin plaats vinden met name op de akkerbouw.

Als gebieden zijn gepresenteerd:

1. West-Zeeuws Vlaanderen door M. De Boer;
2. Noord-Limburg: regio tussen Venlo, Eindhoven en Roermond door A. Betting.
3. Noord-Holland Midden: de Schermer en de Beemster door Sj. Basting;

Ontwikkelingen in de gebieden

West- Zeeuws Vlaanderen

Het areaal bouwland is voor 86% in beheer door akkerbouwbedrijven en ca 13% als nevenbedrijven. Er zijn vrij weinig bedrijven die in combinatie met andere sectoren actief zijn.

De afname van het aantal hoofdberoepers in de akkerbouw tussen 1992 en 1997 was gemiddeld 3,8 % per jaar. Het aantal deeltijdbedrijven nam in die periode toe. De afname zijn vooral de kleinere bedrijven.

De gemiddelde bedrijfsgrootte groeit, maar vooral door het afvallen van deze kleine bedrijven.

In het algemeen verloopt de intensivering op deze bedrijven vrij traag. De aandacht in dit gebied is gericht op recreatie en instroom van melkveehouderij mits de koeien in de wei kunnen verblijven.

Noord- en Midden-Limburg

In dit gebied bestaan plannen om een reconstructie uit te voeren.

Voor de akkerbouw zijn het bedrijven die naast akkerbouwgewassen ook andere gewassen in het bouwplan hebben zoals contractteelt van groenten of andere activiteiten kennen zoals huisverkoop van o.a. asperge. De bedrijven zijn relatief klein, nauwelijks mogelijkheden voor schaalvergroting door de grote vraag naar grond, laag percentage heeft een opvolger en er bestaan knelpunten met de afzet van de akkerbouwproducten. De regionaal aanwezige veiling te Grubbenvorst zorgt voor een toenemende omschakeling van akkerbouwgewassen naar vollegrondsgroenten op de akkerbouwbedrijven. De waarde van de akkerbouw is de bijdrage aan het open houden van het landschap. De tuinbouw levert een belangrijke bijdrage aan de werkgelegenheid in de regio.

Noord-Holland midden

In dit gebied gaat het om de droogmakerijen de Beemster en de Schermer. De Beemster staat als regio op de monumentenlijst en moet zijn cultuurhistorische waarde behouden en is vooral een veehouderij gebied en kent ook streekproducten. Het aantal bedrijven in deze gebieden met minder dan 5 ha daalt. Het landschap heeft een vrij open karakter en zal zijn landschapsstructuur blijven behouden. Het areaal akkerbouw in beheer door de akkerbouw is ca 10% en teelt granen, suikerbieten en graszaad.

Boegbeeld van de akkerbouw

Welk beeld hebben de burgers van de akkerbouw?

Welk boegbeeld past bij de akkerbouw?

De beelden die worden genoemd zijn:

1. Tractor of maaidorsers
2. Ruimte door grote velden met gewassen zoals granen, bieten en aardappelen; openheid
3. Grond, beschikking over veel grond, grondgebondenheid
4. Bloeiende akkers
5. Voedselproductie zoals brood, aardappel, suiker, bier.

Duidelijk komt naar voren dat boegbeelden zoals de kas bij glastuinbouw of de stal bij dieren voor de akkerbouw niet zo sterk geldt.

Akkerbouw in 2020

Om te komen tot ontwikkelingen die plaats vinden in de akkerbouw worden beelden geschetst van de akkerbouw in de genoemde gebieden door zich te verplaatsen in 2020. De vraag is dan hoe ziet het niet verstedelijkte deel in een gebied er in 2020 uit?

De basis vormt de waarden die kunnen differentiëren zoals biodiversiteit, wisselwerking met sectoren, zichtbaarheid in het landschap, werkgelegenheid enz. De waarde voedselproductie en ketenontwikkelingen worden niet meegenomen omdat ze niet specifiek gelden voor een gebied en voor de akkerbouw.

Uit de presentaties van de gebieden is gebleken dat elk regio specifieke kenmerken heeft die mede bepalend zijn voor de ontwikkelingen in de akkerbouw. Voor de werkwijze is uitgegaan van grootschalige gebieden zoals Noord-Oost Groningen, West-Zeeuws Vlaanderen, Wieringermeer, Flevoland en voor de kleinschalige gebieden zoals de droogmakerijen in Noord Holland en Noord-Limburg, Achterhoek.

Ontwikkelingen in "grootschalige "gebieden

Regio Oldambt in 2020

Deze regio kent vele melkveehouderij bedrijven van 50 - 100 ha met bedrijfsgebouwen die passen in het landschap en een aantal grote akkerbouwbedrijven van ca 250 ha. Momenteel worden de grote akkerbouwbedrijven verkocht en opgesplitst in 2 bedrijven met melkveehouderij. Het zijn ondernemers die elders zijn uitgekocht en het zijn geen akkerbouwers die overschakelen naar melkveehouderij. De grootschaligheid van de bedrijven neemt af.

Het gebied ondervindt geen belangstelling van de maatschappij ook niet uit oogpunt van recreatie.

De landbouw voert de regie in het gebied en heeft geen belangstelling voor activiteiten ten behoeve van Programma Beheer (natuurontwikkeling).

Regio West-Zeeuws Vlaanderen in 2020

Deze regio laat de cultuurhistorische waarden ten behoeve van de recreatie verder toenemen. Dit resulteert in fiets en wandelpaden, bloemrijke dijken, akkerranden, minicampings en verbrede landbouwactiviteiten op de bedrijven. Velden van akkerbouwers zijn in gebruik voor de ganzen als 'ganzenrestaurants'. De verkaveling is intact gebleven.

Ongeveer 25% van het areaal is grasland en ingenomen door melkveehouderijbedrijven. De eis dat de koeien in de wei moeten leidt tot grote bedrijven die voortkomen uit het stoppen van de kleinere bedrijven.

De akkerbouw kent nog specifieke productiebedrijven en daarnaast een groot aantal bedrijven met neventakken. De werkgelegenheid is verschoven naar de verbrede landbouw activiteiten of de recreatie.

De regie in het gebied wordt gevoerd door de recreatie en andere landbouwsectoren.

Regio Flevoland in 2020

De gebieden die aansluiten bij de Randstad zijn aangepast aan het landelijke gebied en is de akkerbouw vrijwel verdwenen. Op beperkte schaal heeft hier nog een vorm van landbouw plaats met verbrede landbouw activiteiten. **In deze niet meer agrarische regio's zijn het andere sectoren (niet landbouw) die de regie voeren.**

In Flevoland zijn nog delen waar de akkerbouw grootschalig is en die zich verder heeft geïntensiveerd deels via uitwisseling met andere sectoren zoals bloembollen, vollegrondsgroenten, boomkwekerij. Een deel van de bedrijven is overgenomen door de melkveehouderij door bedrijven die zijn verplaatst uit de Randstad. Deze gebieden hebben een zeer openkarakter en er is nauwelijks aandacht voor natuurontwikkeling. **In deze agrarische regio's zal de landbouw de economische trekker zijn.**

Ontwikkelingen in 'kleinschalige' gebieden

Regio Noord en Midden Limburg in 2020

Alleen in een bepaalde regio's is nog ruimte voor akkerbouw of akkerbouwgewassen en is nauwelijks sprake van schaalvergroting. Een deel van de akkerbouwbedrijven maakt gebruik van uitrail met andere sectoren en beschikt over een certificaat waarin omgevingskenmerken zijn opgenomen.

Een deel van de bedrijven is in beheer van de melkveehouderij. Ze dragen bij aan het openhouden van het landschap en vervullen een recreatief doel nl. koeien in de wei. De oorspronkelijke akkerbouwbedrijven zijn deels gespecialiseerd in de teelt van andere gewassen zoals vollegrondsgroenten, boomkwekerij of doen aan verbreding t.b.v. recreatie, huisverkoop (biologisch) of zijn een deeltijdbedrijf.

De landbouw en zeker de akkerbouw zal niet de grootste economische trekker zijn in deze regio.

Overeenkomsten en verschillen tussen de gebieden voor de akkerbouw

In de geschetste gebieden is de veehouderij toegenomen ten koste van het areaal akkerbouw.

De economische trekkers in een gebied bepalen de ontwikkelingen waarbij recreatie, verstedelijking en de ecologie vooral in kleinschalige gebieden bepalend zijn. Zelfs in grootschalige gebieden is het soms recreatie die bepalen of er akkerbouw blijft. De akkerbouw vervult een belangrijke rol in de openheid van het landschap en zorgt in het kleinschalige landschap voor afwisseling. Duidelijk blijkt dat de economische macht van de akkerbouw zodanig is die al snel het onderspit delft. Toch heeft de akkerbouw in vele regio's een plaats behouden.

Wat zijn de kansen voor de akkerbouw?

De kansen van de akkerbouw zijn afhankelijk van de perspectieven die uit de markt komen en uit maatschappelijke functies uit oogpunt van publiek belang. Welke kansen gelden in een grootschalig en welke in een kleinschalig gebied?

Marktkansen voor de akkerbouw

'Grootschalige' gebieden:

- Kennisintensieve, hoogwaardige producten zoals uitgangsmaterialen zoals pootgoed van aardappel, bewerkte tafelaardappel.
- Teeltkansen door intensiveren, en/of schaalvergroting en/of roulatie met andere sectoren of opname van hoogsalderende gewassen zoals akkerbouwmatig geteelde groenten, bloembollen.
- Biologische akkerbouw.
- Stevige positie van het aantal akkerbouwbedrijven en de historische uitgangssituatie.
- Aangaan van strategische allianties in de keten.

'Kleinschalige' gebieden:

- Streekproducten; mits herkenbaar en vermarkting van emotie en afzet via regionale markten.
- Huisverkoop kan bestaan uit streekproducten, eigen teelt of verwerking zoals fruitsap, gesneden groenten, biologische producten.
- In Gelderland Overijssel ook specialisatie op 1 teelt (bijv. aardappelen) via grondruil, monotelt en loonwerk.
- Biologische akkerbouw in combinatie met andere sectoren of passend in het landschap.
- Verbredingsactiviteiten voor recreatie en toerisme zoals fiets- en wandelpaden, organiseren van excursies over regio en gewassen, boottochten, kinderopvang, zorglandbouw, educatie over natuur en regio, PR activiteiten enz.

Een aantal van de genoemde kansen gelden zowel in groot- als kleinschalige gebieden.

Maatschappelijke functies door de akkerbouw

Grootschalige als kleinschalige gebieden:

- Levering van duurzame energie door windmolens of het plaatsen van zonnepanelen op percelen in grootschalige gebieden.
- Openheid landschap; beplantingen langs erf en wegen, nieuwe gebouwen, aanbrengen patronen van waterlopen allen passend bij de cultuurhistorie van het gebied evenals het benutten van de seizoenswisselingen van akkerbouwgewassen.
- Biodiversiteit benutten in de teelten voor behoud van natuurlijke vijanden in robuuste randen, slootkantenbeheer, akkerranden, houtwallen, verbindingzones in kleinschalige landschappen, natuurvriendelijke oevers(meanderen van beken), beplanting van overhoeken. Neveneffect van brede randen op een verdere vermindering van emissies door gewasbeschermingsmiddelen en mineralen en recreatieve waarden(bloeiende randen).
- Opvang als vasthouden van water om tijdens droge periode te beschikken over 'eigen' water of om verdroging in natuurgebieden te beperken. Verziltting van gebieden vraagt om aanpassing van de gewassenkeuze of nagaan welke beheersmaatregelen dit kunnen beperken
Het meanderen van beken in bepaalde gebieden.
- Recreatieve mogelijkheden zoals de aanleg van paden of routes zoals bollenroutes, asperge route, koolzaadrouten, diversiteitsroute.
- Onderhoud van natuurgebieden; buiten het eigen bedrijf.

De daling van de inkomensondersteuning uit de EG zal in specifieke landbouwgebieden zoals het Oldambt zal leiden tot een verdere afname van het inkomen, de bedrijven zullen stoppen en het gebied zal verpauperen. Om de bedrijven te behouden is ondersteuning te bedenken voor het opschilderen van de gebouwen, de bebouwing en de erfbeplanting laten passen bij het landschap. Dit vraagt om gebiedsgericht beleid waarbij dit gebied zich meer zal richten op

ondersteuning uit bijv. de groene diensten terwijl in andere gebieden zoals bedrijven in het groene hart deze ondersteuning meer uit de markt kan komen.

De workshop heeft geresulteerd in kansen voor de akkerbouw die per gebied zeer verschillend zijn en nog vertaald moeten worden in positieve doelen. Van belang is dat de resultaten in de gebieden verder worden getoetst. Hierbij nog betrekken de rol van voedselveiligheid en de kansen in de keten.

6 Bijlagen met literatuursamenvattingen

6.1 Bloeiende Akkers

Toekomstvisie LTO Akkerbouw. Juni 2000.

Doel rapport

LTO Akkerbouw geeft met deze visie de richting aan voor de gewenste ontwikkeling van de Nederlandse akkerbouwsector. Op deze basis zal de LTO Akkerbouw concrete plannen ontwikkelen en bestaande plannen versterken in het belang voor de sector. Ondernemers moeten zich realiseren dat de samenleving van hen verwacht dat ze schoon en duurzaam produceren en een veilig product leveren. De beleidskeuzes die daarnaast worden gemaakt, worden mede beïnvloed door de liberalisering van de wereldeconomie en de toekomstige toetreding van Midden- en Oost-Europese landen.

Inhoud

Uitgangspunten voor het te formuleren beleid voor individuele bedrijven en de sector gelden:

- Economisch rendabel;
- Maatschappelijk verantwoord;
- Ecologisch duurzaam.

Bij de thema's benadering van de markt, internationaal beleid, fyto-sanitaire zaken, gewasbescherming, mineralen en water, sociaal-economisch en fiscaal beleid, kennisbeleid, structuur en ontwikkeling van de sector, het gebruik van de (groene) ruimte, belangenbehartiging worden ontwikkelingen geschetst en een visie over de uit te voeren activiteiten. In de bijlagen zijn enige cijfers en feiten genoemd vanuit de akkerbouwsector.

Toekomstige ontwikkelingen in de akkerbouw

In het kort een weergave van enkele belangrijke toekomstige ontwikkelingen in de akkerbouwsector.

LTO Akkerbouw werkt aan één uniform registratiesysteem voor de akkerbouwsector en streeft ernaar dat 50% van de sector daaraan deelneemt in 2002. Daarnaast is zij van mening dat als vervolgstap bedrijven dienen te voldoen aan een aantal basisnormen. Deze vormen de criteria voor het verkrijgen van een basis-bedrijfscertificaat. Voor bedrijven die hier niet aan kunnen voldoen bestaat geen toekomst. De markt voor non-food producten heeft geen grote mogelijkheden, ons land is te klein en de productiemiddelen te duur voor bulkproducten.

De invulling van cross compliance betekent het leveren van milieu- en natuurprestaties bij bepaalde hectare premies. Van cross-compliance is sprake bij volledige toepassing van nationale wet- en regelgeving en door Goede Landbouwpraktijk. Voor verdere invulling naast de aanpak in de zetmeelaardappelen in 2000 en 2001 zullen vanuit de sector voorstellen worden gedaan. De inspanningen die de Nederlandse akkerbouw verricht op het gebied van milieu, natuur en landschap rechtvaardigen handhaving op het huidige niveau van de hectare premies. Inkomensverzekeringen vormen een nieuw element in de discussie over het toekomstig EU-beleid. Dit beleidsinstrument zal LTO bestuderen en met de achterban bediscussiëren LTO is tegen een verdere afbouw van marktordeningen. Een vermindering van het grensaldo heeft een negatief effect op de saldi van andere

producten en leidt tot intensivering van het bouwplan en gaat gepaard met nadelige milieueffecten. LTO geeft aan de marktordening voor suiker en zaaizaden te handhaven, bij vezelgewassen te komen tot een maximale oppervlakte per lidstaat en vindt het ongewenst een zware marktordening te ontwikkelen voor pootaardappelen en consumptieaardappelen.

Voor het behoud van de export is een goede preventie op fytosanitair gebied één van de meest essentiële randvoorwaarden. Meer aandacht voor bedrijfshygiëne, vruchtwisseling en meer aandacht in het kweekwerk en het gebruikswaarde onderzoek aan resistentie/tolerantie tegen ziekten en plagen. Het beleid ten aanzien van quarantaine ziektes bruin- en ringrot richten op uitroeiing of op beheersing. Het adviseren om als sector te komen tot een verzekering tegen deze mogelijke fytosanitaire risico's. Bij ernstige calamiteiten op dit gebied dient LNV haar verantwoordelijkheid te blijven dragen in financiële zin. Met name aandacht voor aaltjesbeheersstrategieën.

Registratie en certificering dienen een centrale rol te spelen in het toekomstig gewasbeschermingsbeleid. Bij dit integrale beleid past een duidelijke verantwoordelijkheid van de sector. Vanuit de registratie en de certificering dient een koppeling te worden gelegd met het toelatingsbeleid ten aanzien van de landbouwkundige onmisbaarheid en de kleine toepassingen. Het gewasbeschermingsbeleid moet een afweging maken tussen maatschappelijke wensen en de economische realiteit. Beleid formuleren voor de toelating van biologische en milieuvriendelijke middelen. De eindverantwoordelijke voor de registratie en de controle is geen primaire taak van de overheid maar voor de sector. De fungicidenaanpak in het Masterplan Pythophthora met aandacht in onderzoek, voorlichting en handhaving van bestaande en nieuw op te stellen teelt verordeningen.

LTO Akkerbouw werkt mee aan de invoering van MINAS -AT in 2001. De sector zal het systeem van aangifte naar de ondernemers stimuleren. De sector wil actief betrokken zijn bij de invulling van de plaatsingsruimte van dierlijke mest. Voor droge zandgronden sluiten de normen voor 2003 gebruik van organische mest uit. Het feit dat de akkerbouwsector met haar oppervlakte aan grond het regenwater ontvangt, zuivert en conserveert dient meer positieve aandacht te krijgen. Naast het betalen van heffingen voor onttrekking is het te rechtvaardigen een vergoeding te verkrijgen voor het leveren van water. De totale waterhuishouding dient als één geheel te worden gezien en vraagt aandacht van alle betrokken partijen.

De akkerbouwsector wil als werkgever meer aandacht geven aan haar werknemers. In de CAO o.a. afspraken over scholing. De arbeidsvoorziening is momenteel geen knelpunt in de akkerbouw. Voor de arbeidsomstandigheden biedt de Arbo-wet voldoende handvatten. LTO akkerbouw is van mening dat het Arbo-beleid niet meer collectief gefinancierd dient te worden. Voor het arbeidsmarktbeleid wil de sector overgaan tot projectfinanciering i.p.v. fondsvorming.

Om bedrijfsovername, mede door het kapitaalsintensiviteit te realiseren zullen fiscale instrumenten noodzakelijk blijven zoals vrijstelling overdrachtsbelasting, schenkingsrecht en doorschuiven van inkomstenbelasting.

De mobiliteit van grond verruimen door de teelt pacht te koppelen aan de duur van de teelt. Ontwikkelen van instrumenten om risicomanagement te kunnen beheersen zoals verzekeringen of fiscale reserveringen ter grootte van de jaaromzet.

Het handhaven van een goede kennisbeleid is het van belang de infrastructuur van onderzoek, voorlichting en onderwijs te handhaven. Met name de aansturing van het onderzoek vraagt om meer begeleiding vanuit de akkerbouw. LTO akkerbouw heeft vertrouwen in een marktgerichte opstelling van het OVO drieluik. De sector kiest voor het ontwikkelen van nieuwe teelt - en bedrijfssystemen en de kwaliteit van de advisering door voorlichtingsorganisaties borgen met een certificeringssysteem. Onderzoeksprogramma's moeten in de toekomst zijn voorzien van een communicatieplan en wordt elektronische kennisuitwisseling steeds belangrijker.

De trend van schaalvergroting en intensivering zal in hetzelfde tempo doorgaan. Verwacht wordt dat de diversiteit toeneemt in zowel schaalgrootte als in andere activiteiten zoals bepaalde marktsegmenten, biologische productie, tweede tak, agrotourisme, huisverkoop, natuur- en landschapsbeheer enz. Deze laatste activiteiten versterken de band tussen de ondernemer en de samenleving. LTO geeft aan dat de mogelijkheden tot bedrijfsontwikkelingen behouden dienen te blijven. De start van een veehouderijtak moet mogelijk zijn mits de mest verantwoord is af te zetten of op het eigen bedrijf of elders.

De LTO akkerbouw verwacht geen structurele daling van de hoge grondprijzen. Uiteindelijk zullen die sectoren en gewassen kunnen blijven bestaan die op termijn gemiddeld het hoogste saldo opleveren. Voor de duurzaamheid van de bodem en de gewassen is het belangrijk dat geen te krappe vruchtwisseling ontstaat. LTO akkerbouw is van mening dat een zichtbare inspanning in het kader van natuurproductie richting de samenleving wenselijk is. Voor de erkenning als beheerder van het platteland is een tegenprestatie belangrijk. Natuurproductie is een collectief belang en moet collectief worden beloond. LTO wil zich inspannen om het budget voor milieuvriendelijk akkerrandenbeheer te verhogen onder de randvoorwaarde om op vrijwillige basis één kilometer (bloeiende) akkerrand per bedrijf te realiseren.

LTO Akkerbouw verwacht dat de ontwikkelingen rondom de leden aantallen en de structuur van de belangenbehartiging op termijn zullen leiden tot de vorming van één landelijke organisatie.

6.2 De Nederlandse akkerbouwkolom: het geheel is meer dan de som der delen

Rabobank internationaal. Food & Agribusiness Research. September 2001.

Doel rapport

Het rapport begint met de beeldvorming over de akkerbouw in een veranderende omgeving: "de afgelopen jaren is vaak een beeld geschetst van een kwakkelende sector met weinig toegevoegde waarde en onvoldoende vernieuwingsimpulsen". In het vervolg wordt vooral nadruk gelegd om het belang van de verwerkende industrie voor de economie in Nederland. Deze verwerkende industrie is behoorlijk omvangrijk, alhoewel ze slechts beperkt grondstoffen betreft uit de Nederlandse primaire sector. Het rapport zoekt naar andere vestigingsfactoren.

Inhoud en conclusie

Overzichtstabel primaire sector en verwerkende industrie in de productiekolommen aardappelen, granen en suiker (1998)

	Productiewaarde (mln. gulden)	Toegevoegde waarde (mln. gulden)	Werkgelegenheid (werknemers)	Export (mln. gulden)
Primaire sector				
Aardappel	1.500	568		902
Granen	400	203		506
Suikerbieten	600	450		
<i>Totaal 3 gewassen</i>	<i>2.500</i>	<i>1.221</i>		
Verwerking				
Consumptieaard.	976	600		601
Verwerkte producten	2.593	686	3.948	1.569
Pootaardappelen	659	383		494
Aardappelzetmeel	1.166	247	1.600	991
Diervoederindustrie	9.288	1.291	9.032	1.885
Zetmeel	2.212	1.398	3.300	1.327
Maalindustrie	3.200	626	4.641	1.056
Suiker	1.054	426	2.607	310
<i>Totaal verwerking</i>	<i>21.148</i>	<i>5.093</i>	<i>25.128</i>	<i>8.233</i>
Verder verwerking				
Bier	5.022	2.430	7.617	2.511
Bakkerij	6.817	2.890	42.024	668

De verwerkende industrie in de akkerbouwkolom genereert een toegevoegde waarde die beduidend hoger ligt dan andere verwerkende industrieën binnen de land- en tuinbouw. De verwerkende industrie is ook veel omvangrijker dan de primaire sector doet vermoeden. Factoren die de aantrekkelijkheid van Nederland bepalen zijn: (a) de geografische ligging, infrastructuur en transport, (b) de economische omgeving, (c) de beschikbaarheid van grondstoffen (suikerbieten, aardappelen), (d) mogelijkheid tot afzet nevenproducten (e) de relatief grote thuismarkt (f) de arbeidsmarkt (g) de milieuregels en (h) het fiscale klimaat.

Factoren die voor verbetering in aanmerking komen zijn: (a) politiek context (opstelling ministerie van landbouw), (b) ketensamenwerking, (c) kennis en onderzoekscapaciteit, (d) imago van de akkerbouw, (e) energie, (f) de schaarste aan bouwgrond.

Toekomstige ontwikkelingen in de akkerbouw

Het rapport concentreert zich op het beschrijven van de huidige situatie in de akkerbouwkolom. Er worden weinig uitspraken gedaan over toekomstige ontwikkelingen en bedreigingen.

Op pagina 29 geven de onderzoekers echter aan:

"De akkerbouw in Nederland is al met al allesbehalve een groeisector die van meerdere kanten onder druk staat. Zo is er de discussie over schaarste ruimte in Nederland en het gebruik daarvan, maar ook vraagstukken van milieu spelen een rol. Daarnaast heeft de lage aardappelprijs van de afgelopen jaren een hoop telers voor nijpende financiële problemen geplaatst. De hoge grondprijzen maken het bijna onmogelijk rendabel te kunnen produceren en voor startende boeren vrijwel onmogelijk een bedrijf te beginnen. Aan de andere kant is gebleken dat er veel toegevoegde waarde gecreëerd wordt in de eerste schakel van de keten en verwerking daarna".

6.3 Toekomst Landbouwbeleid

Directie Internationale Zaken. September 2001.

Doel rapport

Het rapport is een verkenning naar de mogelijke gevolgen van liberalisering van het Europees landbouwbeleid en de uitbreiding van de Europese Unie. "De vraag is aan de orde welke richting het Europees landbouwbeleid hervormd dient te worden en waarom. Daarbij is vooral van belang hoe een nieuw evenwicht te vinden tussen de liberalisering van de wereldhandel, de uitbreiding van de Unie en de noodzaak van nieuwe doelstellingen die beter zijn afgestemd op de huidige maatschappelijke wensen en verlangens".

Inhoud en conclusie

In het rapport wordt eerst liberalisering en duurzaamheid met elkaar in verband gebracht. Is dit er een conflict tussen duurzaamheid en liberalisering of juist een coalitie. Daarna wordt bekeken wat de gevolgen van de liberalisering zijn voor de Nederlandse Agro-sector. Als derde punt wordt ingezoomd op de uitbreiding en hervorming van de EU. In de bijlage worden 4 verschillende scenario's gegeven voor de liberalisering en de gevolgen daarvan.

In onderstaande tabel is aangegeven wat volgens het rapport mogelijke strategieën zullen zijn voor de akkerbouw en andere sectoren bij handelsliberalisatie en andere ontwikkelingen:

	Akkerbouw	Zuivel	Rundvlees	Schapen	Varkens/ pluimvee
Stoppen	*	*	*	*	*
Doorgaan in huidige vorm	*	*	*	*	
Idem + aanvulling inkomen van buiten bedrijf	*	*	*	*	*
Gronduitwisseling veehouders- en akkerbouwers	*	*			
Allianties tussen akkerbouwers en veehouders	*	*			*
Schaalvergroting	*	*			*
Intensivering	*	*			
Maximale kwaliteitsgaranties		*	*	*	*
Verbreding van het bedrijf		*	*	*	
Ontwikkeling niet voedselteelten	*				
Extensivering en nevenberoep	*	?	*	*	*
Omschakelen naar biologische productie	*	*	*		*
Omschakelen naar biologische voedergewassen	*				
Kleinschalige productie (voor humane gezondheidszorg)	*	?	*	*	*
Verbreding bedrijf met intensieve veehouderij	*				
Verbreding van het bedrijf (natuur, recreatie, zorg, etc)		*	*		
Versterking ketens	*	??	*	*	*
Internationalisering verwerkende ind.	*	*	*		*

legenda: * Is mogelijke strategie voor ondernemers in deze sector
? Nog discussie of dit een mogelijke strategie is.

Hoewel verschillende sectoren het moeilijk zullen krijgen door verschillende beleidstrajecten (liberalisering, milieu, dierenwelzijn), zal dit niet leiden tot het verdwijnen van teelten. Er blijft plaats voor suikerbieten en granen (voor vruchtwisseling).

Liberalisering kan bijdragen aan een herstel van kringlopen, en daarmee tot een zekere regionalisering van de productie. Akkerbouwers zullen weer gaan produceren voor hun eigen vee (vleeskuikens) of dat van anderen (bijv. melkveehouders). Verder zullen er voor voer en mest ruilovereenkomsten ontstaan tussen akkerbouwers en veehouders.

Ook de uitbreiding van de Europese Unie zal voor de landbouw en voor het landbouwbeleid niet die ingrijpende gevolgen hebben waarvoor in de afgelopen tien jaar wel is gevreesd. De prognose voor de ontwikkeling van de productie en consumptie in de Centraal-europese landen laten zien dat de export van granen zal toenemen. Rekening houdend met de effecten van de interne markt na uitbreiding zal er een kleine verplaatsing van de productie van de huidige lidstaten naar de kandidaat-lidstaten optreden. Het betreft hier vooral de nu sterk beschermde producten als suiker, zuivel en rundvlees.

Toekomstige ontwikkelingen in de akkerbouw

De liberalisatie van de wereldhandel en de uitbreiding van de EU zal flinke gevolgen hebben voor de toekomst van de akkerbouw. Vooral suiker en in mindere mate granen zullen hier door getroffen worden. De grote van het effect hangt sterk af van de voorwaarden waaronder zowel liberalisering als uitbreiding gestalte krijgen. Liberalisering en uitbreiding kan ook kansen op leveren voor de 'vrije' gewassen en voor productie van diervoeders.

6.4 LEI berichten

27-juni-2000

**LEI persbericht / nr. 1625 n.a.v. LEB (Landbouw-Economisch Bericht 2000).
rapport: PR.00.01.**

Structuur van de land- en tuinbouw

Door een verdere uitbreiding van de tuinbouw is de productiecapaciteit van de land- en tuinbouw de laatste jaren weer licht toegenomen, na de stagnatie in voorgaande jaren. Het aantal agrarische bedrijven daalde in 1998-1999 met meer dan 3%, vooral door een scherpe afname in de varkenshouderij. De werkgelegenheid in de land- en tuinbouw daalde minder snel dan het aantal bedrijven; in de tuinbouw bleef het arbeidsvolume vrijwel constant. Voor de bedrijven is de waardestijging van grond en gebouwen de afgelopen jaren een belangrijker bron van eigen vermogen geweest dan de besparingen. Inkomsten van buiten het bedrijf dragen in toenemende mate bij aan inkomen en besparingen. Evenals bij de bedrijfsresultaten, zijn er op dit punt grote verschillen per bedrijf. In het algemeen is de vermogenspositie van de bedrijven solide.

Plantaardige productie

Na de misoogsten en hoge prijzen van suikerbieten en aardappelen in 1998/99, stond 1999/00 voor de akkerbouwbedrijven in het teken van omvangrijke oogsten en lage prijzen. De rentabiliteit van de akkerbouw viel daardoor naar een dieptepunt: volgens de raming was het gezinsinkomen uit bedrijf voor 30% van de akkerbouwers negatief. Dankzij de Europese zetmeelregeling waren de resultaten van de Veenkoloniale bedrijven relatief goed. De expansie van de opengrondstuinbouw betreft vooral de bloembollenteelt en boomkwekerij. Volgens de ramingen waren de resultaten van de boomkwekerijen in 1999 goed en van de bloembollenbedrijven zeer goed. De gemiddelde resultaten van de opengrondsgroentenbedrijven en fruitteeltbedrijven bleven daar ver bij achter.

28-juni-2001,

LEI persbericht/ nr. 1654 n.a.v. *verschijnen Landbouw-Economisch Bericht 2001.*

Groeiende bedrijfsomvang in land- en tuinbouw

De Nederlandse land- en tuinbouw wordt geconfronteerd met strenge maatschappelijke eisen aan de productie, grote ruimteclaims voor andere functies en een krappe arbeidsmarkt. De totale productiecapaciteit bleef de afgelopen jaren vrij stabiel, maar het aantal bedrijven vermindert snel en de gemiddelde bedrijfsomvang neemt toe. In 2000 stuwden de bloeiende wereldeconomie en de zwakke euro de agrarische export naar een recordwaarde. Mede hierdoor boekten de tuinbouw- en veehouderijbedrijven het afgelopen jaar relatief goede resultaten. De bedrijfsuitkomsten van akkerbouwbedrijven waren voor het tweede achtereenvolgende jaar slecht.

Strengere maatschappelijke eisen

Een slinkend aantal steeds grotere supermarktketens domineert in toenemende mate de detailhandel in voedings- en genotmiddelen. Zij stellen naast de overheid steeds strengere eisen aan de agrarische producent, vooral op het gebied van kwaliteit en veiligheid van producten. Ook de voedings- en genotmiddelenindustrie is volop in beweging door grensoverschrijdende overnames en herschikkingen.

Voor wat betreft de ruimte zijn er grote claims voor woningen, bedrijven, infrastructuur, natuur en recreatie, vooral in het westen van het land. Om in de ruimtebehoefte te voorzien, beveelt de *Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening* onder meer gecombineerd ruimtegebruik aan. Een voorbeeld is agrarisch natuurbeheer, waarvoor de belangstelling groot is. Ongeveer 18% van de landbouwbedrijven had in 1999/00 inkomsten uit natuurbeheer, tegen 14% een jaar eerder. Gemiddeld gaat het om een vergoeding van 6.800 gulden per bedrijf.

Op milieugebied zijn er ten aanzien van gewasbeschermingsmiddelen, energieverbruik en mineralen belangrijke vorderingen gemaakt door de land- en tuinbouw, al blijken sommige eerdere beleidsdoelstellingen te hoog gegrepen.

Snellere terugloop aantal bedrijven

Het aantal agrarische bedrijven in Nederland daalde in 2000 sneller dan in voorafgaande jaren, en kwam onder de grens van 100.000. De productiecapaciteit van de land- en tuinbouw nam in tegenstelling tot het voorgaande jaar enigszins af. Bepalend hiervoor was de productiedaling in de graasdierhouderij; het aandeel van de glastuinbouw is gegroeid tot bijna 25%. De bedrijven groter dan 100 nge vertegenwoordigen bijna twee derde van de productiecapaciteit van de Nederlandse land- en tuinbouw, tegenover ongeveer eenderde in 1990. De tuinbouwbedrijven zijn gemiddeld het grootst. De werkgelegenheid in de land- en tuinbouw bleef vrijwel gelijk in 2000; de afname van gezinsarbeidskrachten werd gecompenseerd door een toename van niet-gezinsarbeid. Voor de groei van arbeidsintensieve sectoren (waaronder de biologische landbouw) vormt de beperkte beschikbaarheid van arbeidskrachten een knelpunt.

Wisselend resultaat in plantaardige sectoren

De opengrondstuinbouw wordt gekenmerkt door sterke inkomensfluctuaties als gevolg van oogst- en prijschommelingen. In 2000 zagen de opengrondsgroentebedrijven hun inkomens achteruitgaan terwijl fruitteeltbedrijven de beste resultaten van de afgelopen jaren neerzetten. In het algemeen hebben beide sectoren te kampen met een structureel groot aanbod waardoor prijzen vrijwel voortdurend onder druk staan. De boomteelt en bloembollenteelt laten juist al jaren goede tot zeer goede bedrijfsresultaten zien. De resultaten van de akkerbouwbedrijven waren voor het tweede achtereenvolgende jaar slecht, vooral door lage aardappelprijzen. Een gunstige uitzondering vormde de biologische akkerbouw en de akkerbouw in de Veenkoloniën (dankzij EU-zetmeelregeling).

17-december-2001

LEI persbericht / nr. 1676 n.a.v. *Actuele ontwikkeling van bedrijfsresultaten en inkomens in 2001*. rapport: 1.01.03

Lagere inkomens in land- en tuinbouw in 2001

Veel land- en tuinbouwbedrijven hebben dit jaar een lager inkomen dan vorig jaar. Slechts in twee sectoren gaan de resultaten er op vooruit: de akkerbouw herstelt zich enigszins na twee slechte jaren en de vleeskuikensector scoort goed. De tuinbouw in de open grond en de potplanten vertonen dezelfde resultaten of iets betere als in 2000. In alle andere sectoren is er sprake van een grotere of kleinere teruggang. De sterk gestegen kosten worden vaak niet goedgemaakt door hogere opbrengstprijzen. Vooral de prijzen van rundvee en glasgroenten daalden. De prognoses voor de veehouderij en akkerbouw hebben betrekking op de periode tot mei 2002, de ramingen voor de tuinbouw gaan tot en met december 2001

Herstel in de akkerbouw

De inkomens in de akkerbouw stonden twee jaar onder druk, wat voor veel bedrijven leidde tot aanzienlijke ontsparingen. Vooral hogere opbrengstprijzen van poot- en consumptieaardappelen zorgen nu voor een inkomensverbetering van gemiddeld ruim? (waar slaat het? op? zal wel \approx moeten zijn) 15.000 per ondernemer. De inkomensverbetering geldt niet in alle gebieden; de Veenkoloniale bedrijven zien hun inkomen dalen.

Tuinbouw in de open grond scoort redelijk

De tuinbouw in de open grond boekt over 2001 naar verwachting ongeveer dezelfde of iets betere resultaten als in het voorgaande jaar. Alleen in de bloembollenteelt gaat het wat minder goed dan in voorgaande jaren, maar de uitkomsten blijven niettemin ruim positief.

De groentetelers zien hun bedrijfsuitkomsten verbeteren; met hoeveel, is nog afhankelijk van de lopende afzet van wintergroenten. Zomergroenten leverden meer op dan vorig jaar.

De fruitteelt kent in het afzetseizoen 2001/02 betere opbrengstprijzen en daardoor ook betere resultaten dan in voorgaande jaren. In de boomteelt liggen de bedrijfsuitkomsten in 2001 naar verwachting op hetzelfde niveau als in de afgelopen jaren.

6.5 Agenda voor de Veenkoloniën

Aanleiding tot het opstellen van deze AGENDA is het advies van de commissie 'Structuurversterking Veenkoloniën' (Cie. Hoekstra). De cie. Hoekstra doet de aanbeveling om te komen tot betere bestuurlijke samenwerking en coördinatie en een integrale aanpak. De betrokken bestuurlijke partners hebben daarop besloten. Stuurgroep 'Agenda voor de Veenkoloniën' in te stellen. O.a. met behulp van het rapport over de toekomst van de veenkoloniën is door de Stuurgroep 'Agenda voor de Veenkoloniën' op 2 November 2001 in Emmen een Agenda voor de Veenkoloniën vastgesteld. Daarin wordt t.a.v. de landbouw de volgende ambitie uitgesproken: Een duurzaam toekomstperspectief voor de landbouw. Vermindering van de kwetsbare afhankelijkheid van de Europese ondersteuning en vermindering van de milieubelasting. Een meer milieugerichte en marktgericht zetmeelaardappelteelt. Bulk producerende landbouw omvormen tot landbouw gericht op kwaliteitsproducten. Uitbreiding van het glastuinbouwareaal en versterking richting duurzaamheid. Verbreding binnen en buiten de landbouwsector, o.a. via doelbewuste inplaatsing van melkveehouderij vanuit andere delen van de provincie en Nederland en economische verbreding van de akkerbouwbedrijven. Krachtige stimulering van biologische landbouw. Agrificatie o.a. ten dienste van energievoorziening. Uitkomsten van de in opdracht van LNV uitgevoerde aardappelzetmeelscenario's verwerken en betrekken op de opstelling van onderhavige AGENDA. Veilig stellen van de positie van de verwerkende industrie.

6.6 Structuurschema Groene ruimte 2

Samenwerken aan groen Nederland.
Januari 2002.

Doel rapport

Het structuurschema Groene Ruimte bevat de hoofdlijnen van het ruimtelijke beleid van het kabinet voor het landelijk gebied, en de samenhang met het water- en milieubeleid. De nota geeft een ruimtelijke vertaling van het beleid voor de land- en tuinbouw, natuur, landschap en recreatie, en een concretisering van het beleid voor specifieke gebieden. Tevens bevat het SGR2 een overzicht van de wijze waarop het kabinet dit beleid wil realiseren.

Inhoud rapport

De ambities voor het landelijk gebied richten zich op (a) beleving van de groene ruimte, (b) water voor een vitaal landelijk gebied, (c) landbouw naar een duurzaam perspectief, (d) natuur- investeren in kwaliteit, (e) integrale aanpak gebieden, (f) versterking van de uitvoering, (f) monitoring en evaluatie, (g) financiën en (h) de Planologische kernbeslissingen (PKB's).

Landbouw naar een duurzaam perspectief

De akkerbouw en de melkveehouderij als grootste grondgebruikers zijn van belang voor de kwaliteit in het landelijke gebied. Naast het produceren van voedsel moeten de ondernemers zich bewust zijn van en rekening houden met het instandhouden en beheren van de kwaliteit in het landelijk gebied. Dit kan alleen duurzaam tot stand komen als de grondgebonden landbouw economisch perspectief heeft. De ambitie van het kabinet is om de identiteit, kwaliteit en variatie in het landschap te behouden en te versterken.

Dit wil het kabinet beschrijven in een Goede landbouw Praktijk (GLP). De GLP is de concrete beschrijving van een agrarische productiemethoden die plaats vindt met respect voor en in harmonie met de omgeving en waar geen financiële vergoeding van overheidswege tegenover staat. Het beschrijven en handhaven van de GLP is een voorwaarde voor Europese financiering van het plattelandsbeleid.

Alleen in het hoofdstuk landbouw naar een duurzaam perspectief wordt onder de grondgebonden landbouw de sector akkerbouw genoemd.

Toekomstige ontwikkelingen

Alleen de ontwikkelingen die staan in het hoofdstuk landbouw naar een duurzaam perspectief over de akkerbouw zijn hier weergegeven. Het Europese Landbouwbeleid, de maatschappelijke vraag en de nationale ontwikkelingen bepalen voor het grootste deel de ontwikkelingsrichtingen in de akkerbouw. Enkele belangrijke ontwikkelingen zijn:

- De akkerbouw heeft te maken met zware marktordeningen en met directe inkomenstoeslagen. De prijs- en marktondersteuning wordt verder afgebouwd. Samen met de vergroting van de markttoegang door WTO en de toetreding van Midden- en Oost Europa zullen de prijzen dalen en de prijsfluctuaties toenemen.
- De betekenis van het Europees plattelandsbeleid neemt in financiële zin toe.
- De invloed van de maatschappij op de akkerbouw en de andere grondgebonden sectoren neemt toe. Het landelijk gebied wordt meer en meer gezien als publiek domein.
- De akkerbouw is zowel drager van het landschap als veroorzaker van de achteruitgang en vervlakking van het landschap. Denk aan het verdwijnen van houtwallen, landschappelijke elementen en de bedrijfsgebouwen zijn niet gebiedsspecifiek en vaak slecht ingebouwd in het landschap.
- Door klimaatverandering is het vasthouden en bergen van water in toenemende mate van belang. Deze vernatting vraagt om extensivering van het grondgebruik of het verschuiven van teelten.
- Ook vanuit milieuoogpunt en uit oogpunt van natuur is extensivering noodzakelijk.

- De inkomens ontwikkeling in de akkerbouw blijft achter. Het perspectief in de veenkoloniën is daarbij het minst gunstig. In de akkerbouwgebieden in Noord- en Zuidwest Nederland neemt het aantal melkveebedrijven toe en er zijn steeds meer combinaties met tuinbouw een tweede dierlijke tak of verwerking.

Ruimtelijke strategie

Het planologisch vastleggen van gebieden waar de grondgebonden landbouw waaronder de akkerbouw met voorrang kan ontwikkelen heeft geen meerwaarde. Om de functies voor productie en als beheerder van het landelijk gebied te kunnen vervullen is een efficiënte en toekomstgerichte bedrijfsvoering van belang, waarbij ingespeeld wordt op maatschappelijke wensen op het gebied van milieu, water, landschap, dierenwelzijn enz.

Van het ruimtelijke beleid wordt verwacht dat het ruimte biedt voor noodzakelijke vernieuwingen naast een goede verkaveling en schaalgrootte. Een verdere regionale ruimtelijke strategie voor de gebieden is in een ander hoofdstuk verder uitgewerkt en niet verder hierin opgenomen.

Instrumenten

Voor een goede verkaveling en schaalgrootte in de akkerbouw blijft landinrichting het instrument. Dit speelt in gebieden die geëxtensiverd moeten worden en in gebieden waar een forse afname van het aantal bedrijven vraagt om aanpassing van de verkaveling.

De opname van ondersteunend glas voor de teelt van tuinbouwgewassen op de akkerbouwbedrijven geven de provincies in streekplannen aan waar dit wel of niet wordt toegestaan.

6.7 Groene lijnen naar de toekomst: een verkenning van de veranderende beleidsomgeving in het landelijk gebied

Brief van LNV aan het parlement. Januari 2002.

Doel

De Minister en Staatssecretaris willen met deze brief een nadere uitwerking geven aan het ruimtelijk beleid voor het landelijk gebied. Het wil tevens een aanzet geven voor een lange termijn visie op de toekomst van dit landelijk gebied. Belangrijk onderdeel daarbij is het leveren van een bijdrage aan de discussie over het gemeenschappelijk Europees Landbouwbeleid.

Inhoud en conclusies

De nieuwe koers voor het landelijk gebied in hoofdlijnen is:

- De groene ruimte is voor iedereen.
- Duurzame grondgebonden landbouw hoort bij het landelijk gebied.
- Fundamentele omslag in Europees beleid naar kwaliteit, ondernemerschap, en verbreding naar landelijk gebied.
- Ontwikkeling en verspreiding van kennis en innovatie.
- Meer aandacht voor landschap.
- Betere benutting van het landelijk gebied voor diverse vormen van recreatie en toerisme.
- Aandacht voor sociale cohesie en culturele identiteit.
- Introductie van nieuwe economische dragers.
- Vereenvoudigd instrumentarium.

Veel aandacht in dezer notitie voor het Europees beleid:

- Europees kader maatgevend.
- Binnen Europa veel verschillen, dus ruimte voor regionale invulling.

- Europese context is in beweging.
- Maatschappelijk verantwoord ondernemen als norm.
- Meer markt, meer eigen verantwoordelijkheid.
- Integratie van de verschillende peilers van Europees beleid.
- Via cross compliance, Modulatie en het plattelandsontwikkelingsprogramma zijn er nu al mogelijkheden om via het Europese beleid het beleid voor het landelijk gebied te ondersteunen.

Duurzame ontwikkeling van het landelijk gebied via vier thema's: economische concurrentiekracht, ecologische duurzaamheid, sociale cohesie en culturele identiteit. Agrarische ondernemers hebben als belangrijkste grondgebruikers in het landelijk gebied de verantwoordelijkheid voor een veilige voedselproductie en een zekere basiskwaliteit van de groene ruimte.

Ontwikkelingen in de akkerbouw

De brief geeft geen specifieke informatie over de ontwikkelingen die verwacht worden voor de landbouw. Wel zegt het iets over de randvoorwaarden en kansen die er zijn voor een akkerbouw in het landelijk gebied. Het gaat dan vooral om het ontwikkelen van het landschap, het verbreden van de landbouw en de aandacht voor de wensen van de maatschappij. Instrumenten hiervoor zijn (met betrekking tot akkerbouw) vooral het ombuigen van de subsidies vanuit de EU.

6.8 Op groene gronden Toekomstvisie 2030: duurzame landbouw in harmonie met de natuur

Stichting Natuur en Milieu, april 2001

De zes belangrijkste beleidsaanbevelingen voor een overgang naar een duurzame landbouw in 2030 zijn volgens de stichting Natuur en Milieu:

1. Via heffingen/premies moeten duurzaam geproduceerde producten goedkoper worden. Door vlees in het hoge BTW-tarief te brengen int de overheid jaarlijks 1 miljard gulden.
2. Grondgebonden bedrijven krijgen subsidie voor het behouden en verfraaien van het landschap
3. Productiebeperving in de landbouw, extensivering van de veehouderij.
4. Sterke emissiebeperving, vermisting en verzuring worden tegengegaan en het gebruik van bestrijdingsmiddelen is drastisch verlaagd. Er zal compensatie gegeven worden voor overschakeling op biologische landbouw. In 2030 moet de helft van het areaal biologische beteeld worden.
5. Het EU-landbouwbeleid wordt aangepast, boeren zullen moeten voldoen aan milieu-, natuur- en welzijnseisen om subsidies te kunnen krijgen.
6. In de glastuinbouw wordt het energieverbruik zeer sterk teruggedrongen (met 90%).

Volgens Natuur en Milieu zal in 2030:

- Het landbouwareaal 25% gekrompen zijn t.o.v. de huidige situatie.
- De landbouwsectoren in Nederland gekrompen zijn met het volgende percentage:
 - melkveehouderij 20 – 30%;
 - varkenshouderij 60 – 70%;
 - pluimveehouderij 50 – 70%.

Verder zullen in 2030 volgens Natuur en Milieu in een duurzame landbouw:

- Niet grondgebonden bedrijven als semi-industriële bedrijven beschouwd worden.
- Geen genetisch gemanipuleerde gewassen en dieren geproduceerd worden.
- Intensieve teelten (glastuinbouw en bollen) plaats maken voor extensieve teelten.

Tenslotte moet het Nederlandse mededingingsbeleid aangepast worden om prijsafspraken in de ketens mogelijk te maken.

Randvoorwaarden voor duurzame landbouw

Het rapport stelt voor verzuring, vermesting en verdroging een aantal scherpe limieten voor, die gedetailleerd uitgewerkt zijn.

Over de varkenshouderij en pluimveehouderij zijn nog aparte toekomstvisies geschreven, getiteld: "Samen dit varkentje wassen" en "Samen hokken of samen scharrelen".

Toepassing van nieuwe, diervriendelijker, huisvestingssystemen zou op zich leiden tot grotere ammoniakuitstoot. Dit mag er echter toch niet toe leiden dat de totale ammoniakuitstoot groeit.

Om problemen met dierziekten zo veel mogelijk te voorkomen, en om de kringlopen zo veel mogelijk gesloten te houden, zou de veehouderij zo veel mogelijk geregionaliseerd moeten worden. Transport van levende dieren zou bijvoorbeeld tot een maximale afstand van 300 kilometer, of maximaal 4 uur, beperkt moeten worden. Rust- en verzamelplaatsen en veemarkten worden opgeheven.

Duurzaam geproduceerd veevoer heeft de volgende kenmerken:

Herkomst Europa, uit landen die niet ver van Nederland liggen

Het heeft een laag stikstof- en fosfaatgehalte

Bevat geen additieven (zware metalen, hormonen, antibiotica, diermeel, e.d.)

Bevat geen genetisch gemodificeerde bestanddelen.

Systeeminnovaties voor een duurzame landbouw

De overheid zou via heffingen, subsidies, accijnzen etc. het gedrag van de consumenten kunnen sturen. Gedacht kan worden aan:

Mogelijke heffingen:

- een heffing op bestrijdingsmiddelen;
- verhoging van de BTW op niet-biologische vlees;
- extra belasting op voedsel, "duurzaamheidheffing", om milieumaatregelen te betalen.

Mogelijke premies/stimuleringen:

- een premie op schoon produceren;
- bedrijfsbeëindiging fiscaal aantrekkelijker maken;
- verlaging van accijns op biologische frisdranken;
- spaarpunten bij de aanschaf van duurzame producten;
- als overheid alleen duurzame producten kopen.

Binnen het EU-landbouwbeleid zouden:

- meer milieuvorwaarden aan de subsidies gesteld moeten worden (cross compliance);
- nieuwe doelstellingen toegevoegd moeten worden, die via de volgende instrumenten bereikt kunnen worden: natuur- en landschapsbetalingen, duurzaam plattelandsbeleid, eisen aan import van buiten EU (milieu- en dierenwelzijnseisen), cross compliance voorwaarden bij betaling van directe steun.
- de uitgaven voor biologische landbouw in 2010 moeten oplopen tot 10% van de totale uitgaven;
- exportsubsidies zo snel mogelijk moeten worden afgebouwd;
- Nederland zo snel mogelijk modulatie (dat is het deels inhouden van premies) moeten toepassen, om meer geld voor natuur- en landschapsbeheer beschikbaar te krijgen.

Op hoofdlijnen onderschrijft een flinke groep organisaties dit rapport:

- De dierenbescherming.
- De 12 provinciale milieufederaties.
- Vereniging milieudefensie.
- De Vereniging van recreatieondernemers Nederland – RECRON.
- De Waddenvereniging,
- Stichting Waterpakt, een samenwerkingsverband van Stichting Reinwater, Stichting de Noordzee, Vereniging tot Behoud van het IJsselmeer en de Waddenvereniging,
- De Jongerencoalitie van het NJMO, het politieke platform van de Nationale Jongerenraad voor Milieu en Ontwikkeling,

6.9 Hoe bouwt de boer voort?

Ontwikkeling van akkerbouw en andere opengrondteelten in de Nederlandse akkerbouwregio's. LEI in opdracht van RABO-Bank Nederland. April 2001.

Doel rapport

Het LEI heeft in opdracht van de Rabobank gekeken naar de toekomstige mogelijkheden voor akkerbouw in Nederland. Het betreft hier de periode tot 2015. Hierbij is vooral ook een regionale insteek gemaakt door te kijken naar de effecten op de belangrijkste akkerbouwgebieden (Veenkoloniën/ Oldambt, Bouwhoek/ Hogeland, IJsselmeerpolders, Zuidwestelijk akkerbouwgebied). Er is een analyse gemaakt van de interne en externe factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van de akkerbouw en andere open teelten in Nederland. Modelmatig wordt daarna de ontwikkeling van het grondgebruik en de bedrijfsontwikkeling verkend.

Inhoud en conclusies

De sector is sterk in beweging. Dit komt door een aantal externe en interne factoren zoals: Markt- en prijsbeleid van de EU, toetreding nieuwe landen EU, concurrerend vermogen, ketensamenwerking, toenemende eisen aan productiewijze, eisen aan ondernemersschap, ontwikkelingen op de grondmarkt, ruimtelijke ordening, fiscaal beleid en arbeidsmarkt.

De belangrijkste effecten voor de akkerbouw komen van de grondmarkt en van de ontwikkelingen in de veehouderij. Beide zorgen ervoor dat de akkerbouw areaal en bedrijven verliest. Dit kan dit niet door andere teelten of activiteiten worden opgevangen.

Grondgebruik in Nederland in de basisperiode ('93-'96) en in 2015.

Activiteit	1993/94-1995/96	2015	index
Bloembollen	19	17	93
Grasland	1.035	1.037	100
Maisland	222	233	105
Granen	199	126	63
Consumptieaardappelen	83	68	82
Pootaardappelen	39	35	91
Fabriksaardappelen	63	43	68
Suikerbieten	116	97	83
Voederbieten	7	4	62
Handelsgewassen	27	19	72
Peulvruchten	5	4	71
Uien	17	12	73
Extensieve groentegewassen	37	26	69
Intensieve groentegewassen	19	16	83
Braak	19	4	21
Totaal	1.907	1.745	92

De belangrijkste conclusies zijn:

- Het landelijk areaal van de akkerbouw (exclusief voedergewassen) neemt sterk af; in de komende 15 jaar ongeveer met 25%. Ruwvoedergewassen nemen meer ruimte in beslag.
- Het aantal (gespecialiseerde) akkerbouwbedrijven daalt met 1/3, mogelijk zelfs met de helft in sommige gebieden. Schaalvergroting is mogelijk, vooral door het verdwijnen van kleinere bedrijven. Bedrijfsopvolging wordt moeilijker.
- De inkomens uit de akkerbouw blijven onder druk staan van marktontwikkelingen (lage prijzen van producten), kostenstijgingen en toenemende eisen aan de productie. De inkomsten van buiten het bedrijf nemen geleidelijk toe. Binnen het bedrijf kunnen verbredingsactiviteiten ook een bijdrage leveren: in absolute zin zal het nog bescheiden blijven.
- Akkerbouw blijft dezelfde bouwplannen houden en geeft meer aandacht aan gesloten ketens en certificering om de hoge vaste kosten terug te verdienen.
- Groenten en bloembollen breken niet echt door. Biologische landbouw beperkte mogelijkheden door arbeid. Wel ruimte voor meer veehouderij in Veenkoloniën en Zuidwesten.

Ontwikkelingen voor de akkerbouw.

Sterke daling in areaal en bedrijven (25 % en 35-50%). Verdere schaalvergroting, certificering en samenwerking in de ketens. Meer samenwerking of uitwisseling met veehouderij. Weinig kansen voor tuinbouw en biologische landbouw.

6.10 Verslag gesprek COSUN

Gesprek met Wytze Dijkstra, secretaris van het bestuur van COSUN en Gert Sikken directeur agrarische zaken van suiker Unie.

Enige cijfers en begrippen

Nederland produceert 1 miljoen ton suiker, hiervoor wordt op ongeveer 110.000 ha suikerbieten geteeld door ca 17.000 bedrijven. Gemiddeld areaal grootte in Nederland is 6,5 ha, dit is veel kleiner dan rest Europa.

In Europa wordt 13 miljoen ton suiker geproduceerd, hiervan wordt 1 miljoen ton geëxporteerd. Verder importeren we nog 1,6 miljoen ton, die we ook weer exporteren.

Nederlandse concurrentiepositie is niet de beste van Europa maar ook niet de slechtste. We moeten Noord-Frankrijk en Wallonië in België voor laten gaan, vooral in productiviteit. Als oorzaken worden genoemd voor Nederland de relatief hoge grondkosten, intensievere bouwplan, klimaatomstandigheden en de kleinschaligheid. Op wereldmarktniveau zijn Brazilië en Australië de landen met de beste exportposities. Brazilië is daarbij nog bijzonder omdat deze een deel verwerken in ethanol voor brandstof. Hoge wereldmarktprijzen worden direct gedrukt omdat Brazilië dan de suiker i.p.v. in de ethanol op de wereldmarkt afzet. Er is nauwelijks sprake van een wereldmarkt.

Sinds kort(2002) is suikerquota beter te verhandelen (zonder grond overdraagbaar), tot nu toe is 800 ha van eigenaar verwisseld.

Ondanks de verlenging van de suikermarktordening voor de komende 5 jaar zal een tweetal studies worden uitgevoerd. De eerste studie gaat in op de consequenties van het quotastelsel in de suikersector. Het gaat hier om de invloed van de quota op de marktsituatie en de prijzen. De tweede studie richt zich op de toenemende concentratie in de voedingsmiddelen-industrie(o.a. suiker) en de gevolgen hiervan

Ontwikkelingen

Als belangrijkste bedreigingen worden gezien het verdwijnen van de marktordening en de toename van suikerstromen buiten de EU van o.a. Australië en Brazilië. De suikerbietenenteelt moet in ontwikkeling blijven. Daarom is er door COSUN ook flink getrokken aan het vrijer verhandelen van het quotum. Dit geeft meer kans op schaalvergroting en vernieuwing van telers. Gezien de prijsverwachting voor het quota ziet de sector de toekomst een stuk rooskleuriger dan bijv. de LEI -onderzoekers in hun rapport over de toekomst van de akkerbouw. Dit is ook opmerkelijk omdat het suikersysteem maar geldt voor 1 jaar. De reden voor dit optimisme kan je op twee manieren verklaren. Of de sector gaat ervan uit dat het huidige suikersysteem met quota nog vele jaren op dezelfde manier zal doorgaan. De andere reden kan zijn dat telers ervan uitgaan dat ook na het verder loslaten of verminderen van de quota de suikerbieten verwerkende industrie zal kiezen voor de grootste telers. Een teler die als strategie kiest om nu (zelfs met duur quota) te groeien heeft dan de meeste overlevingskans. De verkregen schaalvergroting en een efficiëntere bedrijfsvoering verwacht de suikerbietenteler een interessante partner voor de industrie te blijven.

Er is een tendens om wat minder C-bieten (bieten die voor de wereldmarktprijzen afgezet moeten worden) te telen (is afgelopen jaar naar 4 % gegaan). Voor een fabriek betekent dit wel dat de vaste kosten over minder bieten verdeeld moeten worden. De industrie heeft daarom liever een procent of 10 C-bieten. De strategie bij telers lijkt toch vooral gebaseerd op weinig risico nemen, liever iets teveel dan het quotum niet vol krijgen. Ook het gemak speelt een rol. Als het perceel bijv. 4 ha groot is en er quotum is voor 3,8 ha, zaait hij toch hele perceel bieten. Betekent wel dat bij minder bietentelers en grotere percelen zowel de veiligheidsmarges als het perceelsgemak minder belangrijk worden (relatief) en mogelijk aandeel C-suiker daalt. Er is in het terugdringen van de tarra nog niet genoeg bereikt. Hoewel de kosten vrij hoog zijn voor de teler heeft dit nog niet tot optimaal gedrag geleid bij het terugdringen van de tarra. De afgelopen jaren is veel aandacht besteed aan het tarreren van het veldgewas om de tarra aan grond verder te minimaliseren en de grond achter te laten waar hij vandaan komt. De kosten van het transport van de suikerbieten zijn net zo hoog als de variabele kosten van de fabriek. Nederland heeft extra veel last van tarra vanwege de zware grond. Probleem is ook dat door het bouwstoffenbesluit de grond van de tarra vanaf de fabriek niet is af te zetten. Ligt nog veel in depot.

Nieuwe techniek mogelijk in ontwikkeling om suiker op een andere manier uit bieten te halen. In plaats van koken werkt dit met elektrische stroompjes. Voordelen zijn minder energiegebruik maar mogelijk nog interessanter decentraal verwerken van bieten (alleen de eerste stap tot halfproduct). Tweede technische ontwikkeling is het telen van bieten over de winter. Kost nog veel veredelingswerk. Dit is voor de verwerking heel gunstig omdat de campagne dan verlengd kan worden.

Maatschappelijke ontwikkelingen en waarden

COSUN ziet lichte groei in de afzetmarkt van biologische suiker, gaat beter als ze zelf verwacht hadden. Markt echter niet forceren, niet meer produceren als de markt vraagt. Zal toch wel beperkt blijven.

COSUN is zeer geïnteresseerd in certificering, komt tegemoet aan de eisen van de markt. Geeft invulling aan maatschappelijke zorgen over de landbouw. Van de aandacht om lokaal voedsel te kopen verwacht COSUN in Nederland heel weinig. Ligt niet zo in de aard van de Nederlanders.

Discussie over de veehouderij kan ook suikersector aantasten. Veel afzet van bijproducten (pulp) aan veehouderij. Echter de tendens naar een soort veredeld mengvoer kan juist weer kansen bieden voor pulp. Eventueel kan de industrie via melasse en alcohol nog een andere manier zoeken voor verwerking van restproducten.

Grootste bedreiging is toch de liberalisering, waarbij grote partijen uit Australië maar vooral Brazilië op de markt komen. De vraag is of de Nederlandse (of Europese) suikerindustrie via certificering zich positief kan onderscheiden van de suiker uit deze markt. Voor Brazilië geldt wel dat de suiker onder slechte arbeidsomstandigheden wordt geteeld. Voedselveiligheid zal bij liberalisering ook belangrijk item blijven.

Strategieën voor akkerbouwers om te overleven

Schaalvergroting is duidelijk een van de strategieën die telers kiezen. Veel telers maken echter gebruik van loonwerk waardoor groter areaal niet meteen vertaalt naar meer efficiëntie. Echter om al het werk zelf efficiënt te gaan doen, zijn arealen nodig van 400- 500 ha. De kansen om te komen tot een specialisatie in de suikerbietenteelt met een areaal van meer dan 500 ha suikerbieten zijn niet te verwachten.

Een 'vierde gewas' is ook een mogelijkheid.. In het afgelopen decennia zijn al vele gewassen geteeld die uiteindelijk allen nauwelijks van betekenis zijn gebleken. Dit 'vierde gewas' kan van alles zijn, van cichorei (groeidend areaal, nu 5000 ha) tot een camping of een baan buiten de landbouw.

6.11 Verslag gesprek Rabobank

Verslag gesprek met Sj. Haan, Rabobank Eindhoven.

Motivatie

De motivatie van een akkerbouwer is heel belangrijk. Heeft nu het gevoel weggepest te worden. Het is belangrijk dat LNV zegt dat er plaats is voor de akkerbouw.

Landbouw is toch een 'way of life', moet voldoening in blijven.

Hoewel het zwaartepunt voor de akkerbouw, zeker in de toekomst, op de zeekleigebieden ligt, komen er opvallend veel aanvragen voor leningen voor innovaties uit Brabant en veenkoloniën.

Knelpunten en kansen

Akkerbouwers bestaan op basis van familievermogen. Zijn er dan geen andere ondernemersvormen mogelijk. Bijvoorbeeld BV met familieleden. Je ziet ook meer vastgoed beheerders als Fortis, AMEV en Fagis die grond kopen en het terug pachten. Ook veel akkerbouwers die grond bijpachten of ruilen. Maar kwaliteit grond valt soms tegen (het is niet voor niks gras).

De grondprijs gaat zakken met zoiets als 4.500 tot 6.000 Euro, vooral bij kleine kavels.

Er zijn nog wel eens akkerbouwers die uit niets starten (van medewerker naar pachter naar klein bedrijf) maar dat is zeer minimaal. weinig succesverhalen. Weinig nieuw bloed.

Concurrentiepositie Nederland verzwakt. Heeft nog voorsprong door goede bodem, hoog kennisniveau maar bijv. Noord-Frankrijk haalt ons in. Oost- Europa mist nog veel aan infrastructuur etc. De akkerbouwsector moet wel keuzes maken. Dus bijv.

beregeningsverbod om bruinrot te stoppen. Binnen consumptieaardappelen meer specialiseren. De bulk-bintje heeft zijn langste tijd gehad. Prijsvorming consumptieaardappelen helder, inzichtelijk maken (maar heeft alles te maken met macht handelshuizen).

Vier type ondernemers

1. Terughoudend, wil geen grote risico lopen. Zoekt naar kleine stappen, lage financieringslast. Om toch boterham te verdienen zoeken naar aanvullende inkomsten uit bijv natuurontwikkeling, verhuur land, baan bij loonwerker. Strook langs de Duitse grens past hierbij. Lijkt tijdelijk akkerbouw te blijven maar zal (na 1 generatie) gaan verdwijnen.
2. Ondernemer kiest er duidelijk voor om akkerbouwer te blijven. Wil bij de top horen. Investeert in grond, schuren en quota. Ziet dat er mogelijkheden zijn om een goede boterham te verdienen met leuk werk op een mooie plek. Noordelijk kleigebied maar ook delen veenkoloniën (groei van 40 naar 150 ha.). Ook veel in West-Brabant. Concurrentie in de omgeving wordt verkend, inschatting is dat ze goede kans hebben om te groeien.
3. Ondernemers die in de landbouw willen blijven en sterk hechten aan hun omgeving. Hoeven niet persé akkerbouw te houden. zoeken het in andere teelten zoals bollen of vollegrondsgroenten, bijzondere aardappelrassen of evt. biologische landbouw. Doen het op zich erg goed. Weinig ruimte voor meer bedrijven om deze route te kiezen.
4. Bedrijven zoeken hun motivatie buiten de landbouw. Bijv. campings, zorgboerderijen etc. zijn eigenlijk amper nog landbouwbedrijven.

Toekomst akkerbouw en alternatieven

Er ontstaan toch vooral grote bedrijven. Om in de akkerbouw van de akkerbouwgewassen een beetje inkomen te hebben moet je toch al gauw praten over min. 60-70 ha en oplopend tot 150 ha. Ook in veenkoloniën tendens tot boven 100 ha. De akkerbouwer van de toekomst moet het toch hebben van 'echte' akkerbouwgewassen. Op de grote hoop tikken bollen en groenten niet echt door. Voor veenkoloniën speelt ook nog type ondernemer en stuifgevoeligheid mee.

Categorie kleine bedrijven heeft weinig toekomst. Parttime boeren kan echter best in akkerbouw. 20-25 ha akkerbouw is te doen naast een gewone baan. Als percelen een beetje gunstig zijn en je veel uitbestede aan loonwerk.

Zetmeel-areaal zal flink afnemen. AVEBE zal kiezen voor speciale derivaten.

Bio-brandstoffen is toch meer bulkmarkt, zal in Nederland amper van de grond komen. Gaat ook economisch geen grote rol spelen. Suikerbietenquotum is belangrijk. Daarmee blijft de markt afgeschermd. Suikerprijs zal wel gaan dalen.

Overstap naar biologische akkerbouw. Dreigt al snel overschot. Eerste twee jaar kost het alleen geld. Drive moet niet alleen biologisch zijn. In Flevoland zijn de omstandigheden een groot voordeel voor biologische landbouw. Biologische landbouw is geen oplossing voor bedrijf in nood. Alleen goede telers met echte motivatie redden het.

Beleid

Voor LNV belangrijk om een regio insteek te kiezen. Is heel terecht. Voor akkerbouw maakt het veel uit waar je zit, voor de waardering ook. Bijv. Veenkoloniën, Zuidoost Groningen krimpt maar Drentse monden is typisch akkerbouwgebied. Daar gaat akkerbouw door. Komen in heel het land een soort kerngebieden met akkerbouw.

Certificering is belangrijke ontwikkeling. Zou de overheid moeten stimuleren. Daarmee bouwt Nederland goede naam op.

Combinatie akkerbouw met akkerranden beheer is goede combinatie. Maar grootschalige natuurontwikkeling is weer moeilijk. Natuurontwikkeling clusteren is

mogelijk. Nieuwe samenwerkingsvormen: grote akkerbouwbedrijven met clustering natuur en clustering windmolens.

Vooraf behoefte aan consistentie in beleid. Mest en gewasbeschermingsmiddelen zijn daar niet een goed voorbeeld van. Lijkt soms op paniekvoetbal.